

BIOGRAFIA MUSICAL D'UN GIRONI DEL SEGLE XX

DEL TEMPS DE LA SEGONA REPÚBLICA ALS ANYS SETANTA

La meua trajectòria musical comença amb l'ingrés a l'escola nacional graduada de nois de la meua vila natal de Llagostera (Gironès), als cinc anys, el 1931, a l'adveniment de la República a Espanya, amb el nou pla d'ensenyança primària.

JOAQUIM GELABERTÓ > TEXT

Aquest pla, molt complet i d'alta qualitat, tenia reservat al cant un lloc important. A la nostra escola de Llagostera hi ocupava la tarda dels dissabtes (cal dir que només feiem festa els dijous a la tarda i els diumenges). Venia un quartet de joves de la vila, aficionats al cant, i ens cantaven cançons populars catalanes i d'autor, catalanes i castellanes (fragments més coneguts de sarsueles i d'òperes, de teatre líric, cançons de renom públic, etc.). Així, sentíem, en català, *L'Emigrant*, *Els tres tambors*, *L'airet de matinada*, *La filla del marxant*, *Cançó de taverna*, *Muntanyes del Canigó* i altres; i en castellà, *La verbena de la paloma*, *La rosa del azafrán*, *La tabernera del puerto*, fragments de l'òpera *Marina* i altres. Els alumnes interessats en el cant s'apuntaven per assajar al final de la sessió. Jo sempre ho feia.

La Guerra Civil

En plenes vacances de l'estiu del 1936, quan ja havia de passar al quart grau, esclatà la rebel·lió militar contra el govern de la República. Naturalment, a la represa de les classes, el mes de setembre, el panorama era totalment diferent. Els membres del quartet havien anat a lluitar al front —obligats o voluntaris— i les cançons populars i festives havien estat substituïdes pels himnes dels partits del bàndol republicà.

A l'escola, els mestres nacionals, funcionaris de la República, només podien ensenyar oficialment l'*Himno de Riego*, en qualitat d'himne nacional.

Les Brigades Internacionals vingueren a defensar la República, i jo vaig aprendre *La Marsellesa* en francès i *Bandiera Rossa* en italià



>> El més petit de tots és una figura creada per Miquel Paredes l'any 1937 per encàrrec del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya.

Les sessions de cant no tenien la regularitat sabatina d'abans, i es feien esporàdicament dues o tres vegades al mes, segons l'afició i l'humor de cada mestre. Es continuava amb el repertori tradicional popular esmentat anteriorment, però amb una peça nova, *El més petit de tots*, composta per Jaume Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat, que va adaptar la música de *Els tres tambors* en la versió d'Amadeu Vives, a una lletra amb l'esmentat títol.

Cançons de guerra

Aquesta cançó es popularitzà ràpidament, amb acceptació general sense distinció de partits ni d'ideologies. De les altres cançons que es van cantar majoritàriament a Catalunya del juliol del 1936 al gener del 1939 es fàcil fer-ne l'adscripció ideològica. *La Internacional* la cantaven els socialistes (PSOE i el sindicat UGT), els comunistes stalinistes (PSUC) i els antistalinistes (POUM). *A las barricadas* la cantaven els anarquistes (la FAI, les Joventuts Llibertàries i el sindicat CNT). *Els Segadors*, *El Cant de la Senyera* i *El Cant del Poble* les cantaven els catalanistes (ERC, Estat Català, Acció Catalana Republicana i Unió de Rabassaires).

La nostra Guerra Civil aviat va transcendir les fronteres d'Espanya, i vingueren les Brigades Internacionals a defensar la República, amb els seus himnes corresponents, dels quals jo vaig aprendre *La Marsellesa* en francès i *Bandiera Rossa* en italià, la primera a l'escola i la segona del destacament d'una brigada italiana de voluntaris antifeixistes allotjada un mes a Llagostera.

En la difusió i popularització dels himnes i cançons d'abans i durant la Guerra Civil tingué un paper primordial la ràdio, que aleshores ja havia assolit un gran desenvolupament.

L'extens domini d'aquestes cançons durant gran part de la guerra facilità la diversificació de les lletres segons la ubicació dels cantants i l'aparició de versions humorístiques i satíriques

Per exemple, de *l'Himno de Riego* hi havia una estrofa risible en català, que figurava en comptes d'una de les autèntiques, on el cant sortia de la boca d'un ciutadà empipat amb una colla de frares impertinents.

Un altre exemple: els socialistes —rivals dels anarquistes— van fer una lletra satírica a partir d'una melodia molt fàcil d'una pel·lícula americana estrenada feia poc: «*Les joventuts llibertàries, i els de la FAI, ja no poden fumar fàries, ni menjar xai*», que ressaltava la contradicció entre l'austeritat i el sacrifici que predicaven els anarquistes i la bona vida que molts d'ells van tenir ocasió de portar com a dominants a Catalunya durant els primers mesos de la guerra.



La tremenda derrota que sofriren a Guadalajara els italians que lluitaven al costat de Franco, el març del 1937, va donar lloc, a la zona anomenada nacional, a la lletra:

*«Guadalajara no es Abisinia;
¡aquí los rojos tiran balas explosivas!
¡Ay qué paliza os van a dar!
Y nunca, nunca en nuestra
patria podréis mandar.»*

A la zona republicana va arribar al cap de pocs dies, i també la cantàvem. La música era la de *Faccetta nera*, que cantaven els italians durant la conquesta d'Abissínia (ara anomenada Etiòpia) el 1935, que fou un passeig militar a causa de la superioritat material aclaparadora sobre els etiops.

La postguerra civil

Amb la victòria de l'exèrcit franquista l'abril del 1939 va començar la postguerra civil. El repertori de cançons imperants, ja no en català, va canviar radicalment. En castellà, els vencedors portaren el *Cara al Sol*, himne dels falangistes; l'*Oriamendi*, himne dels carlins (o requetès), i l'*Himno de la Legión*,

Quan els italians van ser derrotats a Guadalajara (1937), es cantava: «*Guadalajara no es Abisinia; / ¡aquí los rojos tiran balas explosivas! / ¡Ay qué paliza os van a dar!*»

que foren els que ens ensenyaren els nous mestres que substituïren els de la República, depurats, destituïts, traslladats forçosos, quan no executats.

Aquestes cançons les cantava principalment la gent jove, vestida amb camisa blava i boina vermella, uniforme del partit únic, típic d'un règim totalitari com era el de Franco, que enquadrava obligatòriament tota la joventut, a la qual feia desfilar cantant, en imitació dels feixistes italians, que cantaven *Giovinezza*, i dels nazis alemanys, que cantaven *Ein Reich, ein Volk, ein Führer*.

Altres cançons, menys polítiques, es van anar imposant en el decurs del





La Segona Guerra Mundial

Durant aquests anys de la Segona Guerra Mundial jo vaig ser, des del punt de vista musical, un cas especial. Havent triat, com a segona llengua estrangera al batxillerat, l'alemany, vaig aprendre l'himne nacional germànic, el *Deutschland, Deutschland über alles* i la cançó dels nazis *Ein Reich, ein Volk, ein Führer* ja esmentada. Les cantava acompanyant la música de la ràdio.

La majoria de nois de la meua edat preferien cantar cançons i himnes anglesos i americans, com *Tipperary* i *Dixieland*, que també s'havien popularitzat d'ençà que la guerra havia fet el tomb a favor dels aliats. No sé si tots entenien el que cantaven, ja que per al règim franquista, germanòfil acèrrim, era malvist triar l'anglès en lloc de l'alemany com a segona llengua al batxillerat, i això era un factor decisiu per estudiar alemany i no anglès.

Per la influència de les cançons dels exèrcits francès i alemany, respectivament, als darrers anys de la Guerra Mundial es van introduir a casa nostra *La Madelon* i *Lili Marlene*, en versions espanyoles no gaire afortunades, que cantaven els joves durant les marxes del servei militar, i en els primers anys de llicenciats, i difoses amb més o menys èxit entre parents i amics.

També arribaren els tangos argentins d'Irusta, Fugazot i Demare, cantats insuperablement per Carlos Gardel, a qui també intentàvem imitar

La postguerra mundial

Finida la Guerra Mundial, a més de les cançons d'origen hispanoamericà que he comentat, van entrar també cançons d'origen nord-americà i europeu, i als noms citats abans de Mèxic i de l'Argentina, caldria afegir els de Xavier Cugat, des dels EUA, i de Charles Trénet, de França.

Xavier Cugat, fill de Girona, havia anat als EUA abans del 1936, i es va introduir al món de Hollywood, fins arribar a ser l'autor gairebé exclusiu de la música de les pel·lícules d'ambient hispanoamericà, que aviat arribaria a Espanya i es popularitzaria a través de les escenes musicals i de les bandes sonores en castellà, en forma de ballables i cantables per al gran públic, del qual, naturalment, jo formava part.

De França també ens vingué un nombrós repertori de cançons compostes i interpretades principalment per Charles Trénet, que es cantaven directament en francès, com *La mer, J'attendrai*, etc. durant els anys 40 i 50.

També aquestes músiques, especialment les nord-americanes, foren





>> El més petit de tots, inspirada en la melodia d'Els tres tambors.

en aquelles dates, i posteriors, fins als anys 70, la inspiració de les orquestres de ball, tant de les més famoses com de les modestes.

Des del 1950 al 1954 transcorre la meua vida militar, primer com a allistat a la Milícia Universitària, i després com a oficial del regiment d'artilleria de Girona. Vaig haver d'aprendre obligatòriament més cançons, per ajudar a marcar el pas, cantar-les a la primera etapa, i fer-les cantar a la segona. Una d'elles era de caire clarament militar: *Banderita española*, i l'altra de caire tendre i romàntic, però de ritme viu i marxós: *Margarita se lla-*

L'EMIGRANT

ma mi amor. Recordo que el 1954, en unes maniobres als Pirineus van acoblar la nostra bateria a una companyia de la Legió, i eren dignes d'escoltar les competicions de cant durant aquells vuit dies entre nosaltres, que cantàvem *Banderita española*, i ells que cantaven el seu himne.

Retornat a la vida civil i professional com a professor d'institut, vaig tenir diverses destinacions. La més interessant, des del punt de vista del cant, fou la d'Euskadi, amb la seva riquesa cantoral. Allí vaig aprendre les diverses versions de *Maite* (i *Maitechu*) i algunes de patriòtiques basques, però en castellà.

En una excursió a la muntanya Gorbea, indret de gran significació i ressonància sentimental basca, en arribar al cim ens vam posar a cantar *En el monte Gorbea*, i jo no em vaig pas quedar callat i vaig fer bon paper, ja que m'havia preparat prèviament a consciència.

També vaig poder presenciar la controvèrsia entre el *Cara al sol*, himne falangista, i l'*Oriamendi*, himne requetè, que sempre guanyava aquest

A la muntanya de Gorbea, també vaig poder presenciar la controvèrsia entre el *Cara al sol*, himne falangista, i l'*Oriamendi*, himne requetè

darrer, ja que la Falange no era gens popular allí. A l'Institut de Laguardia (Àlaba), on cada matí, pel meu horari, havia d'acompanyar el professor de política a la formació d'entrada dels alumnes, ho podia comprovar.

Aquí acabo, ja que als anys 70 jo vaig haver de retirar-me del món de la cançó popular, per raons lògiques d'edat i d'inclinacions més pròpies de la llar i de la família, de cap manera més avorrides però més tranquil·les, i que no calia acompanyar de cants, fora de les festes anyals de Nadal i de Cap d'Any.

En acomiadar-me vull destacar la neutralitat política d'aquest article, que, tot i contenir cançons de caire polític, es reparteix equilibradament entre les dues grans tendències ideològiques tradicionalment enfrontades, d'esquerra i dreta.

Joaquim Gelabertó és assessor de recerca de la UdG.

Nota. Aquesta biografia és la de l'autor, Joaquim Gelabertó i Rissech; per tant, és una autobiografia, que he procurat que sigui el màxim d'objectiva possible; però vull destacar —és just— l'aportació valuosa de la professora de música Neus Sagner i Canadell, de l'Institut Santiago Sobrequés i Vidal, de Girona.